

بررسی نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزان بر اساس آموزه‌های اسلامی

محسن فرمهینی فراهانی^۱، فاطمه حسینیانی^۲، فاطمه عطائی^۳، مرضیه مهدوی^۴

تربیت همواره از مهم‌ترین دغدغه‌های مصلحان و متفکران بوده است. در سند تحول آموزش و پرورش ایران تربیت عبارت است از: فرایند تعاملی زمینه ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متریان به صورت یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه‌ی ابعاد. تربیت دینی را می‌توان فعالیت‌های نظامند و برنامه‌ریزی شده نهادهای آموزشی جامعه به منظور آموزش بینش، منش و قالبهای دینی به افراد به گونه‌ای که در عمل نیز به آنها پایبند باشند (داوودی، ۱۳۸۴، ص ۱۶).

با توجه به تعاریف ارائه شده از تربیت و همچنین ساختار نظام تعلیم و تربیت در ایران نقش معلم در رسیدن به اهداف تربیت کاملاً مشهود و برجسته است. در تربیت دینی دانش آموزان دو عامل خانواده و مدرسه نقش بسیار برجسته‌تری نسبت به سایر عوامل دارند. در واقع این دو عامل هستند که شخصیت افراد را شکل می‌دهند. با توجه به اینکه تربیت دینی به شناخت آموزه‌های دینی، تبدیل این شناخت‌ها به باورهای قلبی و به کار بستن این باورها در رفتارهای فردی و اجتماعی تعریف شده است. معلم می‌تواند با روحیه حق‌گرایی و قدرت تفکر و تشخیص حق از باطل در دانش آموزان، الگودهی رفتاری به آنان و انتخاب شیوه مناسب در بیان آموزه‌های دینی و پاسخ مناسب به پرسشها شبهه‌ها، دانش آموزان را در راستای تربیت دینی هدایت کند (داوودی، ۱۳۸۴). هدف از این مقاله نیز "بررسی نقش و جایگاه معلم در تربیت دینی دانش آموزان" است.

از میان ابعاد مختلف تربیت، تربیت دینی از اهمیت و نقش کلیدی در رشد شخصیت دانش آموزان برخوردار است. به عبارتی تربیت دینی جامع‌ترین بعد تربیتی محسوب می‌شود. در اهمیت تربیت دینی همین بس که انگیزه بعثت انبیاء نیز در اصل به همین هدف استوار است و قرآن کریم در پاره‌ای از آیات به طور صریح به تربیت دینی فرزندان پرداخته است (تحریم: ۶). در احادیث و روایات معصومین (ع) نیز تأکید فراوانی به

^۱ دانشیار دانشگاه شاهد؛ farmahinifar@yahoo.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و تربیت؛ fhosaynaee@yahoo.com

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی؛ fatemeataie92@gmail.com

^۴ دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی؛ Mahdavi.marzieh92@gmail.com

اهتمام والدین و مربیان در تربیت دینی فرزندان شده است. رسول خدا(ص) می فرماید: "فرزندان را با سه ویژگی تربیت کنید دوستی پیامبرتان، دوستی اهل بیت و قرائت قرآن".

در مدرسه عوامل مختلفی در امر تربیت مؤثرند از قبیل برنامه‌های درسی، مواد آموزشی، سازمان مدرسه و امکانات آموزشی آن، ولی هیچ یک از اینها به اندازه‌ی معلم چه به لحاظ آموزشی و چه تربیتی اهمیت ندارند زیرا این معلم است که به همه آن عوامل جان می‌بخشد و آنها را سودمند و نتیجه‌بخش می‌گرداند. فرهنگ جامعه را حفظ می‌کند و تکامل می‌بخشد (طاهری، ۱۳۹۱). به بیان دیگر سعادت هر جامعه بستگی به وجود معلم موفق، مقبول و با صلاحیت دارد. به همان اندازه که دانش و تجربیات و مهارت‌های آموزشی معلم در یادگیری و افزایش معلومات دانش آموزان مؤثر است منش او نیز بر رفتار دانش آموز تأثیر می‌گذارد. در متون اسلامی نیز ارزش و اهمیت زیادی به جایگاه معلم داده‌اند.

پرسش‌های پژوهش:

- ۱) معلمان و مربیان چه نقشی در تربیت دینی دانش آموزان دارند؟
  - ۲) معلم و مربی برای ایفای نقش مؤثر در تربیت دینی باید واجد چه ویژگی‌هایی باشد؟
  - ۳) معلم از چه روش‌هایی می‌تواند در رشد تربیت دینی دانش آموزان مؤثر باشد؟
- نوروزی و بدیعیان (۱۳۸۸)، توجه به تفاوت‌های فردی انسان‌ها در روند تربیت، کل‌نگری مثبت، عمل‌گرایی و احترام به حقوق دیگران را از جمله مؤلفه‌های مهم در چهارچوب ارتباط انسان با دیگران می‌دانند خرسندی (۱۳۸۵) در تحقیقی تحت عنوان "خانواده و نقش آن در تربیت فرزندان" نشان می‌دهد که تربیت دینی توسط خانواده‌ها نقش اساسی در سلامت روان و سازگاری اجتماعی دارد.
- محمدی شوره (۱۳۹۱) در تحقیقی تحت عنوان بررسی نقش روش‌های الگویی در تربیت دینی دانش آموزان (با تأکید بر روش‌های اکتشافی) این نتیجه را نشان می‌دهد که: بین میزان روش‌های الگویی خانواده با تربیت دینی فرزندان و همچنین روش‌های الگویی مدرسه با تربیت دینی دانش آموزان در حوزه‌ی روش‌های الگویی مدیر مدرسه در تربیت دینی دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد.
- با توجه به اهمیت و جامعیت بحث تربیت دینی در میان اقسام مختلف تربیت تحقیقات زیادی در مورد تربیت دینی و تأثیر عوامل مختلف بر تقویت آن در افراد به ویژه فرزندان در خانواده‌ها انجام شده است تحقیقاتی که به بررسی نقش خانواده و یا به طور خاص نقش مادر در تربیت دینی پرداخته‌اند. در این پژوهش نیز با عنایت به اهمیت و جایگاه مدرسه و معلم در تربیت فرزندان به بررسی نقش معلم به عنوان مهم‌ترین عنصر تربیتی در مدرسه بر تربیت دینی دانش آموزان پرداخته شده است.

در مطالعه حاضر از روش تحقیق توصیفی از نوع تحلیل اسنادی استفاده شده است. اسناد مورد مطالعه کلیه متون شامل کتاب ها، مقالات علمی و سایت‌هایی است که در حوزه تربیت دینی کار کرده‌اند. ابزار گردآوری اطلاعات نیز فرم‌های فیش برداری می باشد که جهت گردآوری نتایج مطالعات و منابع و مراجع مذکور و همچنین سوابق پژوهشی استفاده خواهد شد.

یافته‌های پژوهش:

در پاسخ به سؤال اول تحقیق می‌توان به سه نقش که معلم در جریان تربیت دینی ایفاء می‌کند اشاره کرد. این نقش‌ها شامل نقش معلم در ایمان‌آفرینی (تبدیل باورها ی ذهنی به باورهای قلبی)، نقش آموزشی و نقش شکل دادن به رفتارهای دانش‌آموزان است. مراد از نقش آموزشی این است که معلم آگاهی‌های اعتقادی لازم را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد به گونه‌ای که دانش‌آموزان از نظر شناختی و ذهنی، اعتقادات اسلام را بپذیرند. معلم علاوه بر نقش آموزشی، نقش دیگری نیز باید ایفاء کند تا شناخت و باور ذهنی دانش‌آموز به اعتقاد و ایمان قلبی تبدیل شود. این همان نقش ایمان‌آفرینی است در مورد نقش معلم در شکل دادن به رفتارهای دانش‌آموزان می‌توان به نقشی که معلم در تربیت عبادی دانش‌آموزان ایفاء می‌کند اشاره کرد به عنوان مثال حضور و مشارکت معلمان در نماز جماعت مدرسه عامل مؤثری در جذب دانش‌آموزان به نماز و شکل‌گیری رفتار مطلوب در آنها دارد.

در پاسخ به سؤال دوم تحقیق دو شرط مهم که باعث مقبولیت معلم می‌شود تخصص و قابل اعتماد بودن گفتار و رفتار معلم است و همچنین محبوبیت معلم نیز از شرایط لازم برای تأثیرگذاری بر شخصیت دانش‌آموزان است. عوامل زیادی باعث محبوبیت معلم می‌شود که می‌توان به خلق نیکو، تواضع و احترام به دانش‌آموزان، رعایت عدل و انصاف و آراستگی ظاهری اشاره کرد.

در مورد سؤال سوم و شیوه‌های موثر در رشد تربیت دینی دانش‌آموزان روش‌های ذیل قابل طرح است:

- جدا کردن گزاره‌های اسلامی از غیر اسلامی: اولین گام در آموزش معارف اعتقادی جدا کردن اعتقادات اسلامی از غیر اسلامی است که این به این معنا نیست که هیچ گزاره‌ای غیر از گزاره‌های دینی به دانش‌آموزان آموزش داده نشود بلکه به این معنا است که نباید معارف و گزاره‌های غیر اسلامی به نام اسلام آموزش داده شود.

- جدا کردن باورهای صادق موجه: باورهای صادق و موجه اسلام از باورهای غیر صادق و غیر موجه جدا شود؛ زیرا آنچه باید آموزش داده شود، باورهای صادق اسلامی است نه هر نوع باوری. آموزش باورهای غیر صادق نه تنها کمکی به تحقق اهداف تربیت دینی نمی‌کند، بلکه چه بسا موجب بی‌دینی نیز گردد.

- کمک به ایجاد تصویری صحیح از موضوع، محمول و نسبت در قضایای اعتقادی: سومین گام فراهم آوردن زمینه‌ای است که دانش آموز تصویری صحیح از اجزای هر قضیه اعتقادی به دست آورد؛ این گام در باورمندی به هر قضیه اعتقادی تصور اجزای آن است. برای مثال، اگر بخواهیم دانش آموزی حکمت خدا را باور کند، نخست باید مفهوم خدا و حکمت و سپس رابطه میان آن دو را برای او تبیین نماییم.

- بیان دلایل: آخرین گام در آموزش اعتقادات (تربیت دینی) بیان دلایل وجود یا عدم نسبت میان موضوع و محمول قضایای اعتقادی است. با برداشتن این گام، زمینه برای حکم کردن ذهنی دانش آموز به وجود نسبت میان موضوع و محمول فراهم می‌شود.

واژگان کلیدی: معلم، تربیت دینی و دانش آموز.

فهرست منابع:

- باهنر، ناصر. (۱۳۸۸). آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- داوودی، محمد. (۱۳۸۳). سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع). قم: موسسه پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- داوودی، محمد. (۱۳۸۴). نقش معلم در تربیت دینی. قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- دژاکام، علی. (۱۳۷۷). معرفت دینی. مرکز پژوهش‌های اسلامی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه.
- کمساری، علی. (۱۳۹۲). شاخص‌های تربیت دینی. پیام زن، ۲۵۹.
- نوروزی، رضاعلی و بدیعیان، راضیه. (۱۳۸۸). الگویی روابط انسانی در تربیت دینی با تأکید بر سیره اما حسین (ع). فصلنامه اندیشه دینی دانشگاه شیراز، ۳۳، ۹۱-۱۰۸.